

Автограф нації

(книжковий дизайн Володимира Юрчишина)

В.І. Тихонюк, Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну,
О.В. Тихонюк, к.мист., Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Юрчишин Володимир Іванович – художник-графік, майстер книжкового оформлення, художник шрифту, заслужений діяч мистецтв України (1990 р.), лауреат Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка (1990 р.) за художнє оформлення видання «Літопис Руський» (1989 р.).

Народився 27 липня 1934 р. в с. Дахнів на Любачівщині (нині Польща). У вересні 1945 р. родину художника було депортовано до Радянської України. 1952–1957 рр. навчався в Українському поліграфічному інституті ім. Івана Федорова у Львові, де його викладачем з фаху був В. Форостецький. У студентські роки захоплювався творчістю О. Кульчицької. Закінчивши інститут, працював у київських видавництвах «Наукова думка», «Мистецтво»,

«Вища школа», «Дніпро», а також у журналах «Народна творчість та етнографія» (художній редактор), «Образотворче мистецтво».

Працював переважно в галузі книжкової графіки. За півсторічний період діяльності розробив і запроєктував величезну кількість видань, зокрема: твори Т. Шевченка, «Повість минулих літ» (1982 р.), «Літопис Самійла Величка» (1991 р.), збірники «Українські пісні видані М. Максимовичем» (1962 р.), «Закарпатські пісні та коломийки» (1965 р.), «Народні пісні Буковини у записах Юрія Федьковича» (1968 р.), «Пісні з полонини» (1970 р.), «Народні перлини» (1971 р.), «Народні пісні в записах Лесі Українки та з її співу» (1971 р.), «Українські народні пісні в записах Осипа і Федора Бодяньських» (1978 р.) та багато інших.

Помер у Києві 17 серпня 2010 р. [1, 2].

Володимир Юрчишин – це постать в українському графічному дизайні, яку всі мистецькі критики, які будь-коли писали про художника, одноставно нагородили абсолютно виправданими епітетами «геніальний», «самобутній», «унікальний» [3, 4]. Однак, варто визнати, що таких дописів вкрай мало як для людини, яка створила книжкове обличчя країни. Особистість автора залишилась на узбіччі, тоді як оформлені ним книги є перлинами у бібліотеках багатьох українців. Читачі нечасто цікавляться художником-оформлювачем книги, якщо це стосується не ілюстрацій, а макетування та шрифту. Подібне відбувається у багатьох галузях графічного дизайну, зокрема й пакування.

Тому творчість Юрчишина наочно демонструє тонке розуміння ролі художника у книжковому дизайні. Зараз важко збагнути, чи він розчинився у стихії розвою національного художнього оформлення, а чи, власне, сам і продукував цю стихію. Незаперечним є те, що авторству Володимира Юрчишина належать шедеври шрифтового та орнаментального оформлення книг, які напрочуд точно й тонко відображають український національний стиль. Специфіка роботи художника книги полягає у розумному поєднанні особистої стилістики, власного світочуття та доступності, зрозумілості тексту для читача. Твори Юрчишина належать до кращих зразків книжкового графічного дизайну та шрифто-

вої графіки, які вже долучені до національного спадку.

Пошуки національного стилю, загалом, характерні для українського мистецтва, особливо дизайну. Вони зумовлені прагненням ідентифікації народу, з одного боку, й ширим захватом, навіть трепетом перед культурним його надбанням – з іншого. Тут доречно згадати книжкове оформлення та розробку державних документів Василя Кричевського і Георгія Нарбута, зокрема нарбутівську українську абетку [5, 6]. Основними джерелами творчої інспірації цих художників стали рукописи й першодруки Київської Русі, каліграфічні документи козацького бароко, а також ритми та пластика народного декоративного мистецтва. На цих же стилістичних засадах ґрунтувалась проектна діяльність Володимира Юрчишина.

Відомий український дослідник та критик Л. Владич про перші твори В. Юрчишина пише, що автор *добре знає і тонко відчуває* українське народне мистецтво – саме симбіоз ґрунтовних знань та шалена любов до української культури є ключовими для розуміння творчості майстра [7]. Ще студентом Володимир захопився таким етнічним мистецьким проявом, як народна гравюра, не останню роль у цьому зіграло спілкування з дослідниками українського мистецтва П. Поповичем та В. Свенцицькою. До кола професійних інтересів митця, окрім вивчення народного мистецтва та історії шрифту, входило зацікавлення графічними техніками, новітніми досягненнями міжнародної типографіки, що свідчило про його широку обізнаність у мистецтвознавстві. Дослідники відзначають вплив на формування його графічного почерку творів гравера Іллі XVII ст. та відомої в першій половині XX ст. української художниці Олени Кульчицької [1, 2]. Що ж до шрифтотворення, то тут заслуговує на увагу допис мистецтво-

В.Юрчишин. Обкладинка, 1960-ті

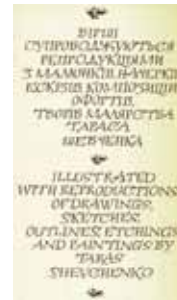
В.Юрчишин. Орнамент, 1971

В.Юрчишин. Заставка, 1978

В.Юрчишин. Титул, 1978

В.Юрчишин. Шрифтовий напис, 1977

В.Юрчишин. Корінець, 1977
Орнаментально-шрифтова заставка, 1977

знавця І. Дудника, який аналізує ранні шрифти художника. В оформленні каталога художників 1961 р. дослідник зауважує: «У написах прізвищ художників ми бачимо буквальне наслідування літер Георгія Нарбута. В інших написах, і особливо в декорі до них, можемо помітити стилізацію під дереворит. У роботі наступного, 1962 року — книзі «Українське народне мистецтво», бачимо що художник пішов далі, тут він уже не наслідує нарбутівський шрифт буквально, а по-своєму інтерпритує його» [8]. У виданні «Книга і друкарство» (1965 р.) бачимо як «репліки до кирильських стародруків», так і авторські шрифтові рішення, які асоціюються з тією епохою. Власне, у 60–70-і рр. минулого сторіччя І. Дудник відзначає такі стилістичні напрямки, як козацький скоропис, дереворит, кириличні стародруки, які врешті викристалізувались у своєрідний авторський почерк. Шрифт Юрчишина можемо впізнати за експресією та каліграфічною довершеністю. Ритмічна система написів у нього складна й багатогранна. Розроблений художником шрифт — це результат особистісного переосмислення рукописного уставу і півуставу, першодруків і скоропису. Озброєний бездоганним смаком та, можна сказати, генетичним

чуттям національної естетики Юрчишин синтезує сучасну петровську абетку з історичними почерками, інтегруючи в неї давньоруські літери. Шрифт Юрчишина також робить впізнаваним його манера виконання. Не лише літери, а й орнаменти та ілюстративні композиції виконані рукою каліграфа. Для нього кожен напис — неповторний творчий акт. Створюючи шрифтові композиції для обкладинок, титульних аркушів та рубрикацій, митець завжди виконував роботу одним розчерком пера, не домальовуючи і не підправляючи напис для оригінального друку. Цим досягається відчуття присутності руки художника, що надає виразності та емоційності, розкриває характер видання. Такий спосіб створення типографічного оформлення книги дозволяє органічно поєднати в ньому риси уставу й скоропису в цільну композицію і органічно вписати текст у вишукане плетиво орнаментальних ліній. Прикладом сказаного вище може бути оформлення каталога стародруків Києво-печерського заповідника (1971 р.) та «Українських народних пісень в записах Осипа та Федора Бодянських» (1978 р.). Володимир Юрчишин створює експресивний,

живий, навіть мелодичний напис, дещо змінюючи характер написання одних і тих самих літер невеликим нахилом та незначним порушенням лінії шрифту. У літерах нема ідентичності: середня літера «А» в одному випадку наближається до діагоналі, в іншому — горизонтальна, те саме можна сказати про «Д»: в одному слові є засічки, в іншому він взагалі не домальовує ліву ніжку. Динаміка досягається активними й виразними засічками, почасти різними за напрямком і довжиною. Так, в одній з версій літери «Х» три з чотирьох засічок спрямовані за годинниковою стрілкою відносно центра літери, нагадуючи старовинний мотив сварги та візуально й символічно додаючи руху. Відношення майстра до графематичного складу української мови заслуговує на окреме дослідження. Художник з великою обережністю відноситься до абетки, звичної кожному українцеві. Деяким літерам він сміливо повертає давню форму («М»), деякі модернізує. Наприклад, у літері «З» нижню дугу піднімає над базовою лінією шрифту, зберігаючи рисунок старої форми, тобто нижній виніс малої літери став частиною накреслення великої літери в межах двох основних ліній шрифту.

В.Юрчишин. Титул, 1977

В.Юрчишин. Оправа, 1974

В.Юрчишин. Оправа, 1989

В.Юрчишин. Обкладинка фрагмент, 1989

В.Юрчишин. Ескіз заставок, 1991

В.Юрчишин. Оправа, 1991

В.Юрчишин. Орнамент, 1991

В.Юрчишин. Орнамент, 1995

Поворот плаского пера при письмі в нього змінюється залежно від рисунка літери, конкретних елементів, що є характерним для уставного письма. Це є підтвердженням того, що Володимир досконально вивчив методу давньоруського рукописного письма, заглибився у його сутність.

Свої теоретичні та практичні надбання Юрчишин реалізує у написах до видань «Повість минулих літ» (1982 р.), «Літопис руський» (1989 р.), «Літопис Самійла Величка» (1991 р.), виконані півуставом у авторській обробці. Йому вдається повернути титульний характер уставного письма, але форму для цього він обирає більш динамічну. З історії письма нам відома істина розвитку — від монументальних до скоробіжних форм. Юрчишин повертає цей розвиток у протилежний бік, але на вищому щаблі спіралі: так титульні написи стають живими. Якщо й надалі йти за його відкриттям, то стане зрозумілим, що типографським шрифтам можна надавати ознак скоропису, що і буде кимось зроблено в майбутньому.

Розроблений художником шрифт для видання «Літопис Руський» (1989 р.) на основі уставу переносить нас у добу написання твору. Декоративні заставки та кінцівки до книги також втілюють концепцію вихоплених з історії епізодів. Різні орнаментальні мотиви, довільно обкадровані і з'єднані на кшталт колажу, асоціюються з археологічними артефактами давніх епох: шматочками битих кахлів, крайцями архітектурних оздоб.

Художник багато й щедро використовує орнамент для оформлення обкладинок, титульних сторінок, корінців. Однак, це не буквально цитування декору вишивки, ткацтва, кераміки (які автор вивчав і любив) чи декоративних друкарських вставок XVII–XVIII ст. У них — барокова пишність і сум на-

родної пісні, а ще в них — образне послання митця, його рефлексія на зміст книги. Ще до того як читач зустрінеться з текстом, тримаючи у руці творіння майстра, у його свідомості забринить камертон пружних ліній та ритмічних плям. Володимир Юрчишин налаштує нас на книгу як на справжній інструмент, задає потрібний настрій, мелодіку, адже у доробку майстра — численні збірки народних пісень.

Юрчишин завжди підходив до макетування та оформлення книги як до цілісного об'єкта. Довгий час працював художнім редактором. За його активної участі було створено «Редакцію експериментального художньо-технічного оформлення та конструювання видань» при видавництві «Дніпро» [2, 4]. Цілісність книжкового оформлення Юрчишина походить від композиційної цілісності народних артефактів. Ритмічні повтори та тональні вібрації обкладинок нагадують нам формотворчі принципи вишитої сорочки. Як чорні та червоні стібки на полотні, так шрифтові й орнаментальні блоки на білій сторінці. Тіло книжки художник перетворює на своєрідний естетичний вимір, де шрифт сприймається як орнамент, а орнамент набуває образного значення, створюючи візуально-чуттєвий простір, а точніше — абсолютно унікальний, довершено цільний і, разом з тим, емоційно-імпульсивний простір книги. Художник запрошує глядача у свій світ чи вихлюпує свій світогляд назовні, щедро одаровуючи кожного новим свіжим баченням традицій, історії, культури, створює нову національну естетику, чуттєво пов'язуючи нас з власним минулим.

Шрифтові композиції та орнаментальне оформлення книг Володимира Юрчишина — це явище, що є генезисом українського шрифту, який веде свій родовід від давньоруських старо-

друків, козацького скоропису, абетки Нарбута. Його діяльність стверджує безперервний розвиток національних традицій в українському книжковому дизайні. Макети Юрчишина — унікальне явище мистецтва української книги, де вдало поєднані рукописний шрифт та набірний текст, де геометричний і рослинний орнаменти підпорядковані єдиному конструктивному задумові. Творчість майстра є тим культурним феноменом, у якому проявилась і наша ментальна чутливість, і ритми народної орнаментики, і шляхетна урочистість, і ґрунтовне знання української історії. Зрозуміло одне, що в галузі графічного дизайну цей художник ніколи не поступився б універсальним або космополітичним ідеям, черпаючи натхнення лише з глибин національного духу.

Література

1. Ламонова О.В. Мистецтво книжкового оформлення: творчість Володимира Юрчишина // Образотворче мистецтво. — № 12. — 2012. — С. 76–80.
2. Юрчишин Володимир Іванович [Електронний ресурс]. — Код доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
3. Володимир Юрчишин. Мистецтво книги. Каталог. — К.: Майстер книги, 2015.
4. Саноцька Х. Одержимість // Образотворче мистецтво. — № 3–4. — 1999. — С. 44–45.
5. Шостя В.К. Ренесансовий талант // Упаковка. — 2013. — № 4. — С. 70–73.
6. Шостя В.К. Геній доби великих сподівань // Упаковка. — 2013. — № 5 — С. 66–70.
7. Владич Л. Художнє оформлення книжок для дітей на Україні 1961–1962-х роках // Мовою графіки. — К., 1967.
8. Дудник І. Ранній Юрчишин // Кирилівські читання [Електронний ресурс]. — Код доступу: <http://cyreading.blogspot.com/2013/09/blog-post.html>. *Ж*